

A Fericsei-barlang

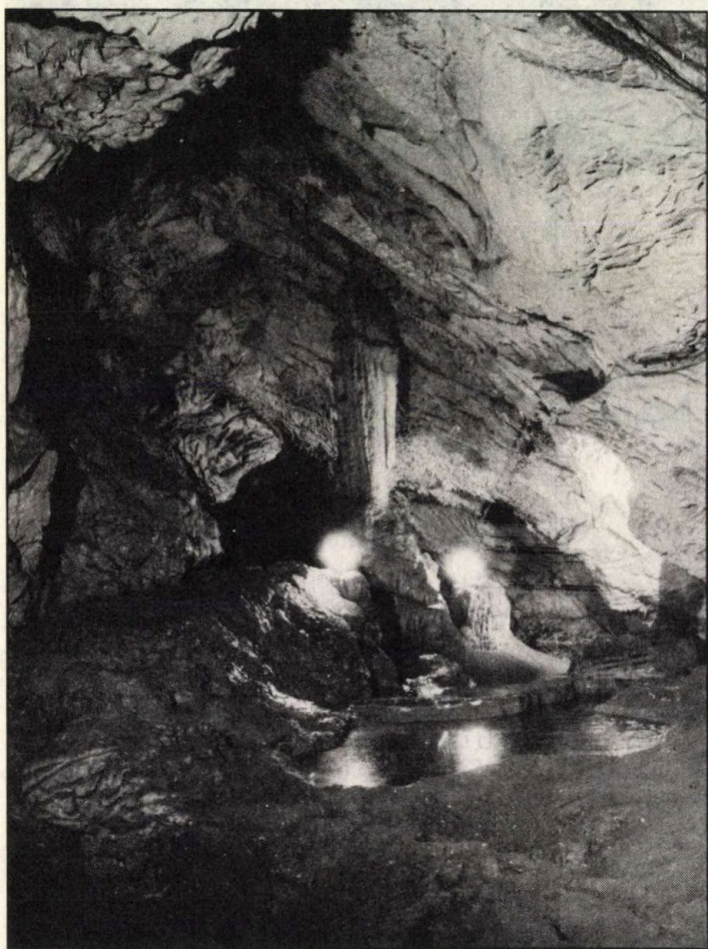
A Bihar-hegységben (Románia) lévő Fericsei-barlangban múlt századi feliratokra bukkantunk. A nevek és az időpont alapján kutatni kezdtük, hogy kik voltak a múlt századi kutatók; Petényi Salamon János és Kovács János, akik 1854-ben — csak néhány évvel a szabadságharc bukása után — őslénytani, biológiai megfigyeléseket végeztek ott? E nyomozás eredményeinek ismertetése előtt ismerjük meg a nevezetes barlangot! (Alaprajzát l. a hátsó borítón!)

A Fericsei-barlang

A Bihar-hegység nyugati peremén, annak fő tömegéhez támaszkodó 1100 m magas Fericse-hegy oldalában, 410 m tengerszint feletti magasságban nyílik (kataszteri száma 3439/1). A jelenlegi bejárat inaktív forrásszáj, alatta kb. tíz m-re lép a felszínre a barlangon átfolyó patak. Ez a falu fő ivóvízforrása.

Az alacsony, befelé lejtő bejárat szakasz néhány méter után tágas, két-három m magas, kiszáradt tufagátakkal tarkított felszínű folyosóba vezet. Kb. 30 m után jobbra, egy keskeny oldal-kürtöből a mélyebb szinten csordogáló, a forrás felé tartó patak hangját hallani. Innen néhány méterre ketté-ágazik a barlangfolyosó, a rövid bal oldali járatot egy nagyméretű cseppkőoszlop és több, vízzel telt cseppkőves medence osztja ketté.

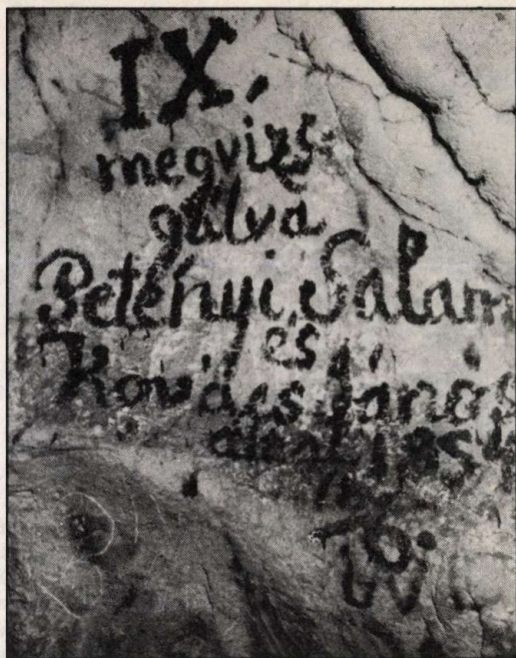
A bejáratától 70 m-re megjelenik a barlangi patak, itt található az 1854-es expedíciót megörökítő felirat: „IX. megvizsgálva Petényi Salam. és Kovács János által 1854 18/6.” A patak — helyenként korábban lerakott hordalékába bevágódott medrében — kb. 60 m hosszan követhető. Ezen a szakaszon igen jól megfigyelhetők azok a színlök, amelyek „lépcsői” a karsztvízszint (és a forrásszáj völgytalpának) fokozatos süllyedésének tanúi. A barlangi patak egy járhatatlan szűk, alacsony járatból tör elő, további útja eddig ismeretlen.

Cseppkőves részlet

A fő járat ezt követően éles töréssel keleti irányba fordul, szelvénymagassága csökken (a szelvénykülönb-

Az 1854-es
expedíciót
megörökítő
felirat

Jellegzetes járatszelvény a patakos szakaszból

ség a járhatatlan aktív ágban keresendő!), majd kb. 30 m után egy 1,5–2 m magas tereplépcső következik, amelynek oldalfalában nagy mennyiségű, részben kimosott csontmaradvány tanulmányozható. E lelőhely felett található a Petényiek által felfestett „Csontbarlang 18/1854” felirat.

A barlang jellege ezt követően megváltozik, korróziós és eróziós formajegyek váltogatják egymást. A jelenlegi végpont előtt kialakult nagy alapterületű, de mindössze 1,0–1,5 m belmagasságú terem mennyezetét (főtéjét) 20–40 cm mély, zegzugos élekkel, tarajokkal tarkított, helyenként kagylós szerkezetű oldásformák borítják. Egy gömbüstök láncolatából álló, több méter átmérőjű kürtő vezet innen a felső, emeleti járatokba, amelyek több helyen hasonló kürtökkel vannak összekötve a főjáratallal.

A barlang jelenlegi vég-

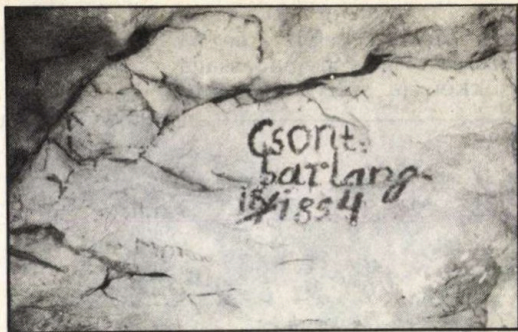
pontján egy nagyméretű omlás állja utunkat. Itt valószínűleg az előzőekben ismertett felső- és a jelenlegi főág járatai összeszakadtak, elzárva ezzel a lehetőséget a barlang további — valószínűleg nagy kiterjedésű — részeinek megismerésétől. A barlang összhossza jelenleg 260 m.

Ezek után ismerkedjünk meg a reformkori tudós nemzedék két figyelemre méltó személyiségével!

Petényi Salamon János

A felvidéki Ábel-Lehotán született 1799. július 30-án. Evangélikus lelkésznek készülve teológiai tanulmányait Pozsonyban és Bécsben végezte. Itt már állandó látogatója volt a természetrajzi múzeumnak, kitanulta a madártömés, -preparálás mesterségét. 1826-ban hazatért, apja nyomdokába lépve Cinkótán lelkész 1833-ig,

amikor madártani gyűjteményével együtt Pestre költözött. 1834-ben kinevezték a Magyar Nemzeti Múzeum állattára felügyelőjének. Ekkor már nemzetközileg elismert ornitológus, szakmai-baráti viszony fűzte Naumannhoz, a német madártan megalapítójához és az állattani enciklopédiájáról közismert Brehm édesapjához. Rendezte a Magyar Nemzeti Múzeum madártani gyűjteményét, saját gyűjteményét is a múzeumnak adományozta. Élete főműve, Magyarország madárvilágának leírása csak halála után, töredékeiben jelenhetett meg, ennek ellenére Petényit tekinthetjük a madártan (ornitológia) hazai megalapítójának. Számos külföldi tudós társaság tagja volt, a hazai tudományos életben kivívott rangjának elismeréseként — kicsit megkésve — 1846 decemberében a Magyar Tudományos Akadémia természettudományi osztálya leve-

„Csontbarlang 18/1854” felirat a csontlelőhely közelében

A barlang kitöltéséből kipreparálódott csontmaradványok

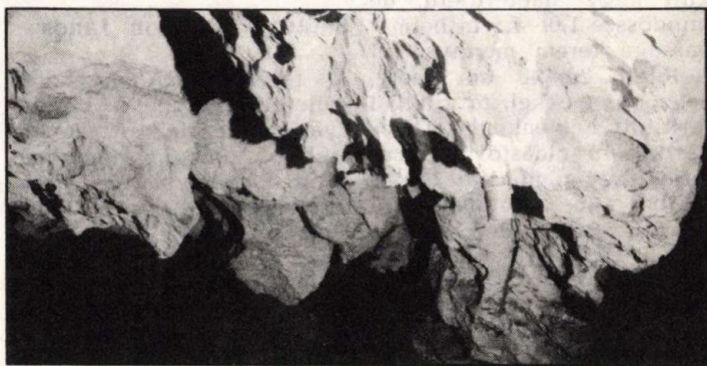
lező tagjainak sorába választották.

Allattani kutatásai és korát megelőző fejlődéstörténeti-származástani gondolkodásmódja vezette el az őslénytani kutatásokhoz élete utolsó évtizedében. 1847-ben a bremendi Szőlő-hegy karszthasadékaiban végez ásatásokat Kubinyi Ágoston társaságában, melynek eredményeit 1851. január 11-én ismertette a Magyarhoni Földtani Társulat szakülésén. Petényi ezen munkájával kezdődött meg hazánkban a gerinces ősmaradványok tudományos feldolgozása. Módszere merőben újszerű volt, a lelőhely teljes feldolgozására törekedett, fejlődéstani összefüggést keresve a ma élő és kihalt állatfajok között. Darwin korszakalkotó műve, A fajok eredete csak nyolc év múlva, 1859-ben jelent meg! Petényi felismerte, hogy a kihalt állatfajok legjobban hozzáférhető lelőhelyei a barlangok kitöltése, ezért élete utolsó éveiben barlangok sorát kereste fel és végzett azokban tudományos vizsgálatokat. Ezek kapcsán jutott el barátjával, Kovács Jánossal a Fericseibarlangba is.

A tudománynak szentelt életű, gyakorta testi és lelki

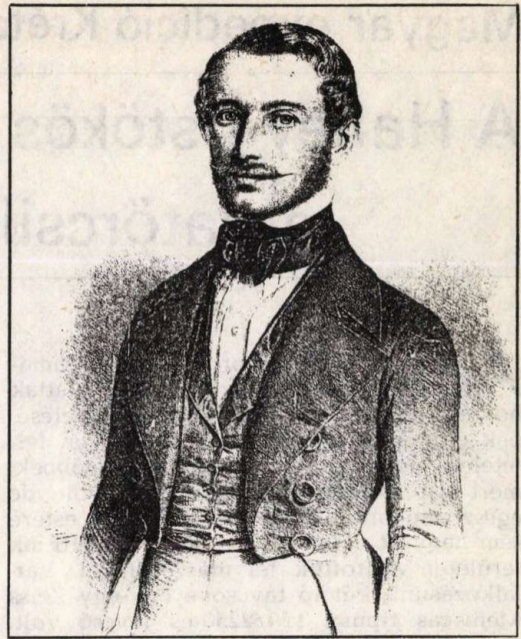
megpróbáltatásokat kiállt tudós 1855. október 5-én halt meg Pesten. Zömében kéziratokban fennmaradt életművét az Akadémiára hagyta, melyekből 1864-ben Kubinyi Ferenc adott ki egy kötetre valót. Kiadatlan műveinek nagy része elkallódott. Magyarország barlangjai című értekezését — amely valószínűleg az első hazai barlangkataszter volt — sajnos nem ismerjük. Létezéséről csak azokból a meglehetősen rosszindulatú és hozzá nem értő bírálatokból tudunk, amelyek a Kubinyi Ferenc által kiadott gyűjteményes kötetben jelentek meg.

Korrodált főte a végpont közelében (Havas—Szablyár felvételei)

Kovács János

1816. november 9-én született Szeghalmon. Tanulmányait a debreceni kollégiumban, majd a berlini egyetemen végezte, ahonnan zoológus tanárként tért vissza. 1846—1856 között a Tisza család házi nevelője volt. Ekkor ismerkedett meg Petényi Salamon Jánossal, akivel 1854 nyarán a Körös-völgy barlangjainak tanulmányozására indult. Ezt megelőzően 1847-ben és 1853-ban, majd ezt követően 1855-ben több önálló földtani kirándulást, gyűjtőutat szervez a Berettyó, a Körösök völgyébe és a Biharhegységbe. Kutatási eredményeiről a Magyarhoni Földtani Társulatban tartott sikeres előadást. A Tisza család

Kovács János (korabeli metszet)

Petényi Salamon János (korabeli metszet)

nevelőjeként jutott el Egyiptomba is, ahonnan értékes állat-, növény- és kőzetgyűjteménnyel tért haza, amelyet a Magyar Nemzeti Múzeumnak adományozott. 1856-tól a debreceni kollégium tanára volt, ahonnan 1896-ban vonult nyugdíjba. Jó barátság fűzte Arany Jánoshoz. 1906-ban Szalacson halt meg.

A Csontbarlang elnevezéséről

Ezt a fogalmat Petényi 1854-es bihari útjáról tartott akadémiai szakülésen a következők szerint értelmezte: „A csontbarlangok nem csak sirboltjai az őslényeknek, azok egyszersmind laktanyái most élő többféle állatoknak is, 's azért valamint őslénytani, úgy zoológiai tekintetben is felette érdekesek.”

Kovács János a Magyarhoni Földtani Társulatban tartott előadásán hasonló vé-

leményen van „Az általam megvizsgált több, mint 20 rendbeli barlang közül csak négyet találtam kétségtelen őscsont barlangnak, a pesterei Igriczet, az oncsászi Zmeulujt, a funáczi bulsulujt és a fericseit, s a csontok, úgy látszik, csak az Igriczben vannak még most is az állatok ősidei tanyáján, a többiekben pedig a víz által hordottak azon helyre, a hol most hozzájuk lehet jutni.”

Kovács János a Fericsei-barlanggal kapcsolatos megfigyelései közül a barlangi medvemaradványok sokaságát emelte ki: „Egy mesés barlangban, a fericseiben találtuk meg igen sok töredécsontjait a medvék ősfajának”. Egy addig ismeretlen rovarra is bukkant, amelyet a barlangról nevezett el: „Nekem pedig a fericsei barlangban még eddig egészen ismeretlen bogarat volt szerencsém találni, a Casops fericsensist”.

A Petényi—Kovács-expe-

díció a barlang tudományos feldolgozásának csak első lépcsője volt. Az Új-Guineában hét évig tartó expedíciójáról világhírűvé vált Biró Lajos (1856—1931) rovarkutató a Természettudományi Közönyben publikált a barlangban tett megfigyeléseiről.

1863-ban Schmidl, 1923-ban R. Jeannel és a világhírű román barlangbiológus, Emil Racovita tanulmányozta a barlangot.

Még ma is időszerű az a gondolat, amelyet 1860-ban, Petényi síremlékének felállításakor mondott Székács József akadémiai levelező tag: „Állítsunk Petényinek emléket, intő jelt tüzendők jelen és jövő nemzedéknek, hogy dicső elődeink nyomdokán haladni, az általok megkezdett tudományt folytatni, példájok által a szépet, jóért és igazért lelkesülni tanuljanak.”

SZABLYÁR PÉTER